

CSIPKA ROZÁLIA

A magyarországi kisebbségek azonosságtudata a pályázatok tükrében

„A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekért” alapítványt 1990 márciusában hozta létre a Magyar Köztársaság Minisztertanácsa, hogy alapítványi eszközökkel is hozzájáruljon mindazoknak az értékeknek a megőrzéséhez és gyarapításához amelyeket – anyanyelvükben, kultúrájukban és sajátos közvetítő küldetésükben – a hazai kisebbségek testesítenek meg. Az alapítványi forma a hazai kisebbségi közéleti, kulturális tevékenység finanszírozásában új jelenség. Ezért érdemel külön figyelmet az alapítványhoz érkezett pályázatok elemzése, az így összegezhető tapasztalatok rendszerezése. Az alapítás óta eltelt időszak mérlegét a következő fontosabb adatok jellemzik.

Az 1990–1991-ben felosztott pénz összesen 64 994 380 Ft volt, melyet 523 pályázó kapott meg a negyedévenként ülésező kuratórium döntései alapján. Így egy pályázat átlagosan 131715 Ft-os támogatást kapott. Fontos körülmény, hogy a kuratórium által támogatott pályázatokon túl még 1990-ben 169, 1991-ben pedig 990 igény érkezett az alapítványhoz, melyeket azonban különböző okok miatt a döntést hozók elutasítottak. Az alapvető adatok is igazolják, hogy az alapítvány fontos szerepet tölt be kisebbségeink közösségi életének újjászervezésében és inspirálásában. Ez a tény követelte meg az alapítványt gondozó hivatal szakembereitől, hogy az elmúlt két év pályázati tapasztalatainak elemzésével segítsék a jövőben pályázni kívánókat, hozzájáruljanak a fontos célkitűzések mind eredményesebb megvalósulásához.

Az 1991-es évben egyaránt kimutatható mennyiségi és minőségi előrelépés az alapítvány munkájában. A felosztható pénzösszeg jóval a duplájára nőtt 1991-ben, míg a beérkezett pályázatok száma 11-szeresére emelkedett.

A támogatott pályázatok számát és összecsúszerűségét tekintve mindkét évben viszonylagos kiegyensúlyozottság érzékelhető a támogatás mértéke és kisebbségeink számarányának összefüggésében. 1991-ben új elemként jelennek meg a zsidóság igényeit megfogalmazó kérelmek. A pályázatok számának – s így a pályázók körének – jelentős növekedésével 1991-ben egy-egy pályázó átlagosan a megelőző évhez viszonyítva kevesebb pénzt kapott. (Például a cigányság esetében 1990-ben 37 pályázatra 6 470 000 Ft, míg 1991-ben 98 pályázatra 550 000 Ft jutott tehát egy pályázatra átlag 33%-kal kevesebb pénzt tudott adnia kuratórium, lásd 1., 2. számú táblázatot.) Ez a tendencia a jövőben indokolhatja az alapítvány rendelkezésre álló tőkéjének további növelését, és a pályázatok közötti erősebb szelekciót. Az 1992. évi felosztható tokét 90 millió Ft összegre növelték az alapítók, ennek a pénznek a felosztása folyamatban van.

A pályázatok *műfajait* (témáit) illetően nyolc alosztályt vezettem be az elemzés érdekében és a beérkezett pályamunkák tartalma szerint. Abból indulhatunk ki, hogy a pályázatokban megfogalmazott támogatási kérelmek olyan tevékenységeket takarnak, melyekben tükröződnek kisebbségeink nemzetiségi létükhöz fűződő viszonyai.

E kötődéseket tartalmuk szerint két csoportra oszthatjuk. A hagyományokat, a történelmi hagyományokat összefogó ágakra (amatőr mozgalom, egyház, kutatás), valamint a kisebbségek jelenével, közéletük dinamikájával foglalkozó tematikákra (kiadvány, média, politikai rendezvény). Az oktatás ebben a vonatkozásban külön problémát jelent.

Örvendetes az oktatási tárgyú pályamunkák növekedése 1991-ben. A mélyebb vizsgálódás azonban bebizonyítja, hogy az ilyen tárgyú kérelmek köre nagyobb részben olyan eszközbeszerzésre vonatkozott – például videók, számítógépek stb. –, amelyek biztosítása az iskolafenntartók alapfeladatainak körébe tartozik. Így ezek pályázati úton történő biztosítása az önkormányzatokat tehermentesíti – zömében indokolatlanul –, és egyéb tevékenységektől vonja el a lehetőségeket. Egyáltalán nem véletlen tehát az önkormányzati felelősségvállalás

változásával – az önkormányzati törvény hatálybalépésével – az oktatási *tárgyú* kérelmek ugrásszerű megnövekedése 1991-ben. A jövőben fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy ezek az alapítványi támogatások ne pusztán eszközbeszerzést finanszírozzanak, de iskolán belüli vagy az iskolához kötődő önazonosságot építő tevékenységekre is irányuljanak. Míg 1990-ben a pályázók – helyi szervezetek, klubok, körök, együttesek – az amatőr mozgalom fejlesztésére kérték arányaiban a legtöbb pénzt, addig 1991-ben ez az arány kedvezően változott a kisebbségek jelenére és jövőjére orientáló tematikák javára.

A médiák támogatása ebből a szempontból kiemelkedő, ezért örvendetes, hogy az 1990-ben támogatott 1 pályázattal szemben 1991-ben 12 ilyen tárgyú pályázó kapott támogatást. Az anyanyelven történő tömegtájékoztatás – mind az országos, mind regionális és helyi szintereken – további kiszélesítése kisebbségeink önszerveződésében ezután is meghatározó lesz. A kisebbségek viszonylag szűk értelmiségi rétegének fokozatos magára találására utalnak azok a pályázatok, melyek az önismeretet mélyítő kiadványokra, tudományos kutatásokra és konferenciákra fogalmazzak meg támogatási igényeket.

Hiányt pótló az alapítvány finanszírozó bázisa a kisebbségek irodalmi-társadalompolitikai folyóiratainak, időszaki kiadványainak kiadásában is. Ezek a szellemi műhelyek a nyolcvanas években a nemzetiségi szövetségek támogatásával indulhattak, ám az anyagi függetlenedés lehetővé tette számukra a politikai és műfaji sokszínűséget egyaránt. Természetesnek mondható, hogy ezek a folyóiratok a rendszerváltás időszakában elsősorban a politikai öntisztulás terepei lettek – részben az irodalmi-művészeti értékek visszaszorulását eredményezve. A szerkesztőségek önállóságát tiszteletben tartva az alapítvány továbbra is fontosnak tartja ezeknek az értelmiségi fórumoknak a kiegészítő támogatását.

A támogatások műfaj-csoportjait értékelve jelentős növekedés tapasztalható az egyházi tárgyú pályázatoknál. Ez a korábbi időkhöz viszonyítva alapvető elmozdulás fontos és támogatandó, hiszen a hazai kisebbségek összetételét, szociológiai jellemzőit ismerve tudjuk, hogy az egyház összetartó szerepe meghatározó volt a múltban, és az lesz a jövőben is.

A pályázók összetételét és az általuk végzett tevékenységeket ismerve feltűnő az az egyoldalúság, ami a „humánjelleg” uralkodó szerepét tükrözi. Jelzések szintjén sem találkozunk természettudományos, műszaki ismereteket bővítő vagy akár a nemzetiségi közéletet elemző politikatudományi igényeket megfogalmazó értelmiségi szerveződésekkel, műhelyekkel, személyiségekkel. Pedig a kisebbségi lét az élet teljességének anyanyelvi megismerését, kimondhatóságát feltételezi, *ezért a fenti hiányosságokkal mint a jövőben jelentkező és sürgető feladatokkal kell szembenéznünk.*

Külön figyelmet érdemel a politikai rendezvények kérdése. A pályázatok 1990-ben a nemzetiségi szövetségek rendkívüli kongresszusainak megrendezéséhez kérték az anyagi támogatást, ezért a kiemelkedően magas arány. Nem jelentkezett igény – helyi közösségek részéről – a helyi közéletet dinamizáló, a helyi társadalmakat fejlesztő törekvésekre. Ez a hiány szintén jelzi a kisebbségi autonómiák, önszerveződések kezdetlegességét, mely ugyan a magyar társadalom általános helyzetéhez igazodik, ám a kisebbségek megmaradásának, erősödésének a jövőben kulcskérdése lesz. Ezek a szerveződések (például népfőiskolák, helyi szervezetek, önkormányzati társulások, gazdakörök stb.) lesznek képesek a kisebbségi lakosság további szervezeti összefogására, az eltérő érdekek megfogalmazására, a közös gondok új minőségű képviselésére.

Érdekes azon pályázatok témáinak felidézése, melyek az „egyéb” kategóriába lettek besorolva. A hazai kisebbségek zöménél ide soroltuk a kiállításokra, olvasótáborokra, külkapcsolatokra és az emlékműállításra vonatkozó egyedi igényeket.

A táblázatokban a kisebbségeket felsoroló oldalon szereplő „egyéb” kategóriában azok a pályázatok szerepelnek, melyek programjukkal több nemzeti kisebbségre, etnikumra vonatkozó fejlesztést kívánnak megvalósítani. (Például Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum szlovák–német–román kiállítása stb.)

Regio – Kisebbségi Szemle 1992. 3. évf. 4.sz.

A pályázatokban megjelenő és a kuratórium által támogatott célok fontos részét képezik mind a kormányzat, mind pedig a helyi önkormányzatok politikájának, ezért az alapítvány ezen a téren csupán egyfajta kiegészítő szerepet tölthet be. Működésének mégis nagy jelentősége van. Egyfelől, mert viszonylag rugalmasan és célraorientáltan alkalmazható eszközeivel meggyorsíthatja az előző évtizedek kisebbségi politikájának mulasztásait, másfelől pedig támogatásaival ösztönözheti azoknak az új kisebbségi igényeknek a kielégítését, amelyek a rendszerváltozás folyamatának nyíltabb, demokratikusabb légkörében immár szabadabban, természetes módon juthatnak felszínre.

Az alapítvány 1990. évi támogatása

1990	Oktatás EFt/db	Amatőr mozgalom EFt/db	Kutatás EFt/db	Egyház EFt/db	Média EFt/db	Kiadvány EFt/db	Politikai rendezvény EFt/db	Egyéb EFt/db	Összesen EFt/db
Cigány	1330/11	630/3	–	1300/3	–	–	770/4	2440/16	6470/37
Horvát	78/2	990/7	100/2	250/2	–	500/2	200/1	1415/6	3533/22
Német	720/5	740/6	240/2	–	–	380/4	500/1	1825/16	4405/34
Román	–	240/2	–	1000/4	–	–	–	190/3	1430/9
Szlovák	486/3	860/8	–	–	–	300/1	1030/4	775/5	3451/21
Szerb	100/1	–	–	400/1	200/1	200/1	70/2	200/1	1170/7
Szlovén	200/1	50/2	–	–	–	–	–	–	250/3
Egyéb	150/2	–	1582/11	–	–	700/7	50/1	770/3	3252/26
Összes:	3064/25	3510/28	1922/15	1950/10	200/1	1080/13	2620/13	7615/32	23961/139

Az alapítvány 1990. évi támogatása

1991	Oktatás EFt/db	Amatőr mozgalom EFt/db	Kutatás EFt/db	Egyház EFt/db	Média EFt/db	Kiadvány EFt/db	Politikai rendezvény EFt/db	Egyéb EFt/db	Összesen EFt/db
Cigány	2035/30	1785/24	360/2	630/3	250/1	1510/10	100/4	2860/27	9550/98
Horvát	121428/9	2180/17	80/2	300/3	470/3	1100/1	30/1	770/8	614428/44
Német	1955/28	3227/48	100/1	118/2	380/2	950/5	–	900/9	7630/95
Román	640/4	1261/11	480/3	460/2	260/2	260/2	50/1	790/6	4201/32
Szlovák	580/7	2406/20	400/1	100/1	80/1	100/1	140/1	1315/14	5121/46
Szerb	100/1	50/1	500/2	2735/5	300/1	20/1	–	50/1	3755/12
Szlovén	172.1/4	55/2	–	400/3	–	–	–	55/2	682.1/11
Zsidó	–	100/1	150/2	–	–	200/1	–	–	250/4
Egyéb	190/3	324/4	610/3	100/1	200/1	700/1	–	1360/8	3484/21
Összes:	6886/86	11388/128	2680/16	4863/20	1940/12	4840/22	320/4	8100/75	41017/363

Megjegyzés: Az Alapítvány 10 millió Ft-ot elkülönített a cigány oktatási ösztöndíjak támogatására